

CATEGORIA SERVITOARELOR DIN CRAIOVA LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA: DESTIN ȘI APARTENENȚĂ SOCIALĂ

Șerban PĂTRAȘCU*

Abstract: This paper is one of the results of a more extensive research on the history of social mores in one Romanian city, Craiova, in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century. Focused on a social category ignored by the Romanian historiography, it offers an invitation to a reflection on the social practices, the status and the tragedies of the maidservants, presented step by step, as the documents and sources of the time show us.

Keywords: social history of maidservants, nineteenth century, Craiova, poverty.

Resumé: L'article présent est l'un des résultats d'une recherche plus approfondie sur l'histoire sociale des mœurs dans ville de Craiova dans la seconde moitié du XIXe siècle et la première moitié du XXe siècle. Centré sur une catégorie sociale ignorée par l'historiographie roumaine, il propose une invitation à une réflexion sur les pratiques sociales, le statut et les drames des servantes, présentées étape par étape, à partir des documents et des sources de l'époque.

Mots clés: histoire sociale des servantes, XIXe siècle, Craiova, pauvreté.

*„Din toate prostituatele existente
3 din 4 părți au fost servitoare”
Ion Florescu, șeful Biroului de
Servitori Craiova*

Tradiția slugilor boierești, privilegiu rezervat odinioară celor bogați și puternici, cunoaște o largă răspândire în societatea românească până în 1947. Este de „bon ton”, dar și imperios necesar să ai servitori. Vrând-nevrând, pentru a fi în rândul lumii, o familie burgheză ține, în funcție de posibilități, între 1 și 3 slugi, iar familiile avute ori aristocrate de la trei în sus. Domnul, ocupat cu serviciul, dă mână liberă soției, de obicei casnică, pentru dirijarea treburilor casei. Doamna, care

---

* CS III dr. Academia Română, Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova. Adresă de contract: Calea Unirii nr. 68, Craiova, 2003

nu se poate descurca singură, are nevoie de ajutor: doici, bone, bucătărese, fete în casă și menajere, pentru curățenie, spălare, diverse târguieli etc¹.

Deoarece cererea și oferta sunt foarte mari, statul intervine prin înființarea în orașe a unor Birouri de Plasare a servitorilor. Pe aici vor trece sute de mii de oameni, mai ales femei, în căutarea unei slujbe la stăpân. În 1932, numai în București, erau înregistrați peste 50 000. Salariile pe care le primesc sunt foarte mici și, cu siguranță, nu s-ar descurca dacă stăpânii nu le-ar oferi întreținere gratuită (casă, masă, îmbrăcăminte).

De la 1875 și până la încheierea Primului Război Mondial, retribuțiile lunare ale servitorilor erau de 20–30 lei (o servitoare) 30–40 lei (o bucătăreasă), 40–50 lei (un vizitiu). Puțin mai mult câștigau cei angajați în instituțiile statului.

La 1877, servitorul de la Teatrul Național din București primea 60 lei, iar portarul 100 lei.

În perioada interbelică, în preajma anilor 1930, o femeie săracă acceptă să slujească și pentru 300 lei, în timp ce o servitoare cu experiență cerea 900 lei.

Pentru acești bani aveau obligația:

să îplinească și să facă toate serviciile pentru care a fost angajat; să îplinească sarcinile sale cu exactitate, bună credință și neîntrerupt, conducându-se întru toate după regulile hotărâte de stăpân; să primească ordinele stăpânului său cu cuviință și supunere, orice expresiune sau faptă necuviincioasă la adresa stăpânului, rudelor sau altor persoane se consideră ca ofensatoare; să nu lipsească din serviciu pentru afacerile sale, fără știrea și învoirea stăpânului și să nu întârzieze peste timpul acordat de stăpân, când a fost învoit să iasă; să nu se îmbete în serviciu; să nu primească în curtea sau în casa stăpânului său și să nu găzduiască rude, prieteni sau cunoștințe, sub nici un cuvânt, fără îngăduirea categorică a stăpânului; să păstreze în bună stare tot ce primește de la stăpân pentru serviciu, și să predea, la eșire, în aceeași stare, obiectele lui încredințate; să țină efectele sale personale, precum și rufăria și toată îmbrăcămintea, în locuința stăpânului².

Cadrul legislativ de la finele secolului al XIX-lea recunoștea și definea statutul servitorilor, locul lor în societate, precum și codurile comportamentale care reglementau relația cu stăpânii lor. Legea din 1892 stabilea, de exemplu, condițiile în care servitorul putea fi concediat:

dacă servitorul nu este destoinic sau nu are destulă putere ori pricepere spre a îndeplini serviciul pentru care s-a angajat; dacă servitorul în îndeplinirea îndatoririlor sale, nici după observațiunile ce i se vor fi făcut de stăpân, nu se silește a-și îndrepta serviciul; dacă, din

¹ Regulamentul din 1892 enumeră în categoria servitorilor pe: bucătar sau bucătăreasă, vizitiu sau surugiu, camelier, sufragiu, fecior, servitor de restaurante și cafenele, femei de casă, cameriere, spălătoreasă în curte, servitor pentru tot serviciul casei, nutrice (doică sau mamă) dadacă de copii, portar, rândar, isprăvnicel sau fecior boeresc, argat și chelar, vier (veghiator permanent la vii) păstor de vite, păzitor de eleștee sau iazuri, de grădini, de vii și de livezi, servitorii angajați pe la autorități, stabilimente de binefacere sau utilitate publică. Cf. C. Hamangiu, *Codul General al României (1856–1900)*, vol. II, *Legi uzuale (1856–1900)*, București, Editura Alcalay, 1907, p. 1010.

² *Ibidem*, p. 968–973 (Legea pentru servitori din 16 iunie 1892, cu modificările din 18 febr. 1896).

nepricepere ori rea-voință, în lucrurile și serviciile încredințate lui, cauzează pagube stăpânului; dacă servitorul lipsește de acasă fără voia stăpânului; dacă prin purtarea destrăbălată, beții ori alte asemenea obiceiuri, turbură liniștea casei; dacă servitorul este atins de veri o boală contagioasă sau dezagustătoare; dacă servitorul este de rea-credință, dacă fură sau este pus în urmărire pentru veri un delict sau crimă comisă de el în casa sau afară din casa stăpânului³.

La rândul lui, stăpânul este dator față de servitorul său cu acordarea unui tratament adecvat care mergea de la furnizarea celor necesare ca locuință, hrană, până la asigurarea unui tratament medical minimal și respectarea drepturilor de salariat (plata regulată a salariului, respectarea duratei contractului și a drepturilor prevăzute în caz de concediere):

a-l trata cu blândețe; a-i da locuința și hrana necesară, afară de cazul când i s-ar procura acestea în bani; a-i da ajutorul pentru a se însănătoși când se îmbolnăvește din cauza serviciului sau a-i înlesni transportarea în veri un spital; a-i plăti salariul integral după angajament și regulat la fiecare finit de lună sau după termenul angajamentului; a primi și ține în serviciul său pe servitor tot timpul pentru care l-a angajat; când concediază pe servitor să plătească servitorului salariul la orașe pe timp de 15 zile și la țară pe timp de 25 zile⁴.

Toate aceste elemente ne fac să realizăm că servitorii aveau deja, inclusiv la nivel de reglementare legislativă la nivel național, un statut bine precizat. Dar între norme și practică există întotdeauna o distanță pe care sursele epocii o constată fără ocol. De exemplu, preferința acordată sexului feminin. Sunt preferate în special fetele venite de curând de la țară, considerate mai cinstite și „mai puțin pervertite de miasele orașului”. Asemenea clișee care se integrează unei percepții negative a mediului urban, corupt, specifice, cu culori diferite, întregului mediu urban european al secolului al XIX-lea și care a marcat operele intelectualilor sau artiștilor vremii, relevă și existența unor tensiuni mocnite. Altfel, nu ne putem explica cum, în dese rânduri, stăpânii își cataloghează servitorii drept „dușmani declarați”.

O anchetă întreprinsă de un ziarist, în perioada interbelică, dezvăluie relele apucături ale acestora și descrie un univers în care mediul servitorilor este deja asociat unuia decadent prin excelență, corupt și iremediabil damnat. Servitorii fură, mint, sunt obraznici și indiferenți și, câteodată, pun viața stăpânului în pericol.

Servitoarea nu plătește chirie, n-are grijă de lemne și nici de coșnița zilnică. Dimpotrivă, de pe urma unor mici combinații cu băcanul, cu olteanu, etc, servitoarea deșteaptă reușește să facă zilnic anumite economii, care se cifrează cel puțin la zece, douăzeci, cincizeci lei pe zi, după bogăția sau prostia stăpânului. O servitoare deșteaptă nu fură dintr-odată o sumă mare, căci știe că riscă să aibă de-aface cu Poliția sau Parchetul. Dacă stăpânul prinde de veste că este furat, are dreptul, potrivit legii, să facă inspecția obiectelor servitorului, iar dacă acesta se opune, el poate sigila camera slugii până la venirea poliției.

Este foarte răspândit însă obiceiul furtului micilor sume zilnice, de neobservat, din buzunarul „domnului” care nici odată nu știe, în mod precis, cât a avut în buzunar. Iar dacă

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

observă vre-o mică lipsă, își închipuie că a uitat pe ce a cheltuit. Doamna, de asemeni, poate avea obiceiul să uite mici sume pe colțurile meselor sau prin sertare.

În schimb, o servitoare, cât de proastă, va da din când în când stăpânei sale câte un leu, doi lei sau cinci lei, din pungă, bani pe care va pretinde că i-a găsit pe când mătura prin casă. În modul acesta, se câștigă încrederea stăpânilor, cari fiind ciupiți zilnic, cu sume ce le consideră neînsemnate, ajung să fie jefuiți în realitate, cu sute de mii de lei, cari în cursul anilor se transformă în câte-o frumoasă gospodărie undeva, prin Transilvania⁵.

Strângerea de economii prin asemenea practici nu este singura modă. Servitoarele sunt acuzate că știu cum să-și creeze propria garderobă pornind de la elementele vestimentare ale stăpânelor care ajung, în mod ingenios, în proprietatea lor. De regulă, ele primesc daruri de la stăpâna, însă

ciorapii și în genere rufăria se poate purta în comun. Cele mai multe cucoane nu bagă de seamă. O servitoare inteligentă reușește să-și facă o garderobă proprie. Iată un sistem: Astă toamnă servitoarea mea mi-a ascuns o mânășă. Când a venit iarna, am găsit numai una. Am căutat-o zadarnic prin toate părțile: „-Arunc-o și pe asta!” – i-am spus. Peste câțva timp, mi s-a părut că recunosc mânășile mele în mâinile unui vizitator, pe care l-am văzut îndreptându-se spre camera servitoarei mele.

După același sistem poate dispărea un ciorap al doamnei, etc. Nu mai vorbesc despre batiste sau alte lucruri mărunte, a căror socoteală e greu de ținut.

Un procedeu abil este și acesta: servitoarea ascunde o haină de iarnă în timpul verii, sau una de vară în timpul iernei. Poate ascunde chiar vre-un cîș brățară sau altă bijuterie care observă că nu e întrebuințată. Dacă, după câțva timp stăpânii observă lipsa și fac gălăgie prea mare, atunci bineînțeles că obiectul se poate „găsi” de către „credincioasa” servitoare. Dacă însă nu sunt nori prea amenințători la orizont, dacă nu există nici o primejdie serioasă, atunci servitoarea sau servitorul poate păstra obiectul ascuns, îl poate vinde, dărui unui amic sau îl poate ține, dacă-i place prea mult, ca să-l poarte când va intra la alt stăpân⁶.

Când vrea să se răzbune pe stăpânii cicălitori, servitoarea le spune toate mojițiile, punându-le în spinarea altora.

Astfel, dacă cucoana te trimite îndărăt cu o carne, ce are prea multe oase, te vei întoarce îndărăt, tot cu dânsa, fără a mai da pe la măcelar, dar vei aduce răspunsul: - Mi-a spus măcelarul: „da cucoan'ta n'are oase?” sau vre-o altă mojiție ... Se poate spune orice mojiție stăpânului, adăugând cu blândețe și seninătate: „Așa a spus măcelarul...sau băcanul... olteanul...sau cucoana de alături...”⁷.

Nu toți stăpânii trec cu vederea impertinența servitorilor. În 1911, la Craiova, servitoarea Ana Nicolae Alecsandru din serviciul lui Constantin Popescu, din str. Unirii nr. 4, abia scapă cu viață din mâinile soției stăpânului, care „a bătut-o în mod grav, rupându-i urechea stângă”⁸.

⁵ Alex. F. Mihail, *Slugi și stăpâni*, în: Revista „Realitatea Ilustrată”, nr. 359 din 1933, pp. 26–27.

⁶ *Ibidem*, p. 27.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Ziarul „Doljiul”, anul IV, nr. 902 din 11 iunie 1911, p. 3.

Studierea legislației perioadei ne permite să remarcăm că aceasta favoriza net stăpânii. De exemplu, Codul Penal din 1874 pedepsea cu amendă între 15 și 25 lei, la care se adăugau, după caz, și

cinci zile de închisoare, după cum indică secțiunile „Nesupunerea și necuviințele servitorilor către stăpâni” precum și „Părăsirea serviciului fără o prealabilă încunoștințare către stăpâni, cel puțin cu trei zile înainte”⁹. Tot la închisoare, între 6 luni și 2 ani, ajung servitorii care abuzează de încrederea stăpânilor: opresc sau risipesc banii, mărfurile, obligațiunile ș.a. date de stăpân „sub titlu de închiriere, de depozit, de mandat sau pentru vreun lucru cu plată ori fără plată, cu îndatorire de a-l întoarce înapoi sau de a-l înfățișa, ori de a-l întrebuința într-un chip hotărât”¹⁰.

Replicile din partea servitorilor nu erau admise. Aceștia erau nevoiți să rabde în tăcere orice răbufnire care trăda nemulțumirile stăpânului față de sluga sa, inclusiv în materie de injurii și ocări. Legea care pedepsea injuria, nu se aplica însă și stăpânului deoarece „nu se va socoti injurie, dojenirea ce va face un stăpân servitorilor săi”¹¹.

Informațiile despre servitori îi surprind însă și în afara spațiului domestic. Foarte periculoase deveneau aceste servitoare în afara casei, atunci când își petreceau timpul liber. În cafenele și cârciumi, în parcuri și grădini publice, în bazare – locuri unde se întâlnesc cei din clasa lor – își bîrfesc stăpânii și divulgă (voit ori inconștient, trase de limbă de răufăcători) informații despre avuția și obiectele de valoare din casa unde lucrează.

Presa vremii relatează numeroase spargerii, uneori sfârșite prin crime, ai căror autori sunt, nu o dată, în legătură cu servitoarele. Granița dintre acestea și lumea hoților și a prostituatelor este aproape insesizabilă.

În 1929, se păstrau în Muzeul Crimei din Capitală fotografiile unui hoț care, ca să scape de Poliție, s-a deghizat în femeie și s-a angajat ca servitoare la o doamnă „ajutând multă vreme pe stăpână-sa, care era tânără și frumoasă, bineînțeles și la facerea toaletei. Era ajutat de o voce subțire, femeiască, și, pe când poliția îl căuta prin locurile unde se adună hoții, el învață să toarcă și să lucreze cu iglița, în tovărășia femeilor”¹².

Numeroase alte cazuri sunt relatate copios de presa vremii. În 1924, Vereș Mikloș își ucide stăpâna, pe doamna Amalia Sufrin din București, pentru că îl certase și îl scuipase. După zece ani de căutări, poliția îl scoate „afară, de urechi, de sub patul unei prostituate”¹³. În scop de jaf, servitoarea Maria Dărvase își omoară într-o noapte binefăcătoarea, pe d-na Fernic, soția unui cunoscut industriaș din

⁹ Ministeriul Justiției, *Codice Penale*, edițiune oficială, București, Socec, 1882, pp. 132–133.

¹⁰ *Ibidem*, p. 109, articolul 323.

¹¹ *Ibidem*, p. 100, articolul 301.

¹² Gh. Vladimir, *Muzeul Crimei în zilele noastre*, în Revista „Ilustrațiunea Română”, an I, nr. 8 din 15 august 1929, p. 15.

¹³ Rex, *De vorbă cu Vereș Mikloș*, în: Revista „Ilustrațiunea Română”, nr. 34 din 15 august 1934, p. 19.

Galați, după care dă foc locuinței¹⁴. În iarna anului 1931, o servitoare împreună cu concubinul ei și-au asasinat bestial stăpânii din strada Știrbey-Vodă din București. Mobilul odioasei crime a fost furtul îmbinat cu dorința de răzbunare.

O altă metodă, des întrebuițată, era angajarea ca servitoare la familiile bogate, în scop de jaf. În 1945, o hoată, țigancă Sevastița Marinescu din București (așa se prezenta), primește o slujbă de servitoare în casa lui Mihail Leibovici din str. Horezului nr. 4 din Craiova. După numai câteva zile, dispăre cu prada: bijuterii și ceasornice în valoare de 20 milioane lei. Disperat, stăpânul anunță imediat poliția și promite o recompensă de un milion de lei¹⁵.

În alte situații, există stăpâni care își fac singuri dreptate. De pildă, un ofițer craiovean îl snopește în bătaie pe servitorul care-l furase.

În această categorie nesigură, dubioasă, foarte multe femei practică prostituția. Vedem prostituate care devin servitoare, dar nu renunță la vechile obiceiuri, precum și servitoare care practică prostituția. Câteodată, stăpânii cunosc aceste lucruri și le tolerează. „Astfel o figură importantă din lumea juridică pusese multă stăruință pentru ca femeea pe care o avea în serviciu să nu fie supusă controlului medical, luând-o d-sa pe garanție. Rugămintea nu i-a fost ascultată și supusă examenului a fost găsită bolnavă de sifilis cu plăgi eruptive”¹⁶.

Refuzul stăpânilor de a permite autorităților verificarea stării de sănătate a servitorilor are o istorie îndelungată. În raportul către Departamentul din Lăuntru, din vara anului 1845,

șeful Poliției, Vel Aga Ion Manu, atrage atenția asupra dificultăților întâmpinate în campania antivenerică, accentuând asupra întinderii bolilor venerice prin slujnice care nu au fost urmărite din cauza opunerii stăpânilor: „Sunt multe slugi și slujnice bolnave și nu se poate ca poliția să intre în casele particularilor pentru a le examina”¹⁷.

În 1932, o statistică oficială arăta că 12–18% dintre servitoare sunt atinse de maladii venerice și de piept, fiind în bună parte răspunzătoare de propagarea acestor boli. Pe măsura înmulțirii furturilor, tentativelor de omor și crimelor, comise de personal de serviciu, crește neîncrederea stăpânilor față de aceștia. Reticienți, patronii se feresc să mai angajeze servitori, deoarece „nu mai știau să facă nici o alegere”

Prefectul Poliției Capitalei, colonelul Gabriel Marinescu, încearcă deblocarea situației prin înființarea *Biroului pentru controlul servitorilor*, instituție unică în Europa. Stăpânilor li se impune ca de acum înainte, să-și aleagă servitorii numai din rândul celor înregistrați și verificați de Birou. Un control riguros viza probitatea candidaților, dar și starea lor de sănătate. Fiecărui, solicitator i se întocmea un

¹⁴ Ion Tik, *La închisoarea de femei Mislea*, în: Revista „Ilustrațiunea Română”, nr. 33, din 7 august 1930, p. 7.

¹⁵ Ziarul „Situația”, anul II, nr. 321 din 12 noiembrie 1945.

¹⁶ Margareta Nicolau, *Metode noi*, în: Revista „Realitatea Ilustrată”, nr. 295 din 22 septembrie 1932, p. 9.

¹⁷ Dr. Ygrec, *Tragedia venerică*, București, Editura I. Brănișteanu, p. 154.

dosar în care erau cuprinse, printre altele, fotografiile și amprentele. Principalul scop urmărit consta în depistarea „pseudo-servitorilor” care lucrau mână în mână cu infractorii de drept comun. „Servitoarele din această categorie au de obicei câte doi-trei tovarăși cărora le dă în vileag topografia caselor în care servesc și astfel operația se face cu cea mai mare ușurință”¹⁸.

Din punct de vedere financiar, încă de la înființare, Biroul de Servitori din Craiova este deficitar, potrivit informațiilor de care dispunem. Anterior anului 1892, în unele orașe, printre care și Craiova, existau Birouri de Servitori, susținute din banii primăriilor. Administrația craioveană, cu un buget redus și nenumărate nevoi, resimte din plin pierderea fiecărui leu.

Prin noua lege a servitorilor, votată în Senat, în anul 1892, cresc cheltuielile cu personalul acestui serviciu, de la 5.000 lei la peste 17.000 lei.

„Sporul este imens – spune primarul Ulysse Boldescu – în raport cu ceea ce va aduce Casei Comunei, afară numai că, se vor aduce mai bune servicii cetățenilor”. Supărarea edilului era urmare a faptului că prefectul județului Dolj „în absența noastră în concediu, a cerut înființarea a două birouri de servitori pentru Craiova, căci pe lângă că este suficient unu, apoi chiar legea servitorilor lasă numărul birourilor facultativ pentru orașele Craiova, Galați, Ploesci etc... Astfel că, urmează să insistăm de a ni se aproba de către domnul Ministru de Interne reducerea unuia din aceste birouri, căci altminterlea Comuna ar fi în pagubă”¹⁹.

Insistența edilului dă roade, astfel că în oraș va funcționa un singur birou de servitori. În 1897, numărul servitorilor angajați prin intermediul acestei instituții era de 713 bărbați și 644 femei.

În 1899 și 1900, când se afla din nou în fruntea urbei, Boldescu constată că Biroul de Servitori „nu corespunde destinațiunii ce s-au dat prin lege acestui serviciu. Comuna cheltuiește peste 7.000 lei anual și încasările nu se urcă decât la vreo 5.000 lei”, de aceea „rămâne ca să se ia măsuri pentru îndreptarea acestui serviciu”²⁰.

Într-adevăr, edilul avea de ce să fie îngrijorat. Numai pentru achitarea salariilor personalului Biroului de Servitori, fără a mai pune la socoteală cheltuielile de cancelarie, Primăria plătea, în fiecare lună aproape, 500 lei, iar pe an – 6000 lei. Plasat sub autoritatea poliției locale²¹, Biroul de Servitori se compunea din: un cap al biroului (plătit cu 180 lei pe lună), un revizor (100 lei) 2 agenți (70 lei fiecare) și un copist (70 lei). Potrivit legii, era singura instituție care putea procura servitori la stăpâni, nimeni altcineva nu putea înființa birouri de servitori. În ce privește atribuțiile „Birourile de servitori au îndatorirea a exercita o supraveghiere continuă asupra servitorilor, cum și a procura stăpânilor servitori și viceversa”. De acum înainte, servitorul nu se va mai putea angaja la stăpân dacă nu

¹⁸ Margareta Nicolau, *op. cit.*, p. 9.

¹⁹ *Dare de seamă asupra situațiunii Comunei Craiova*, Craiova, Samitca, 1893, p. 8.

²⁰ *Dare de seamă asupra administrațiunii comunale a anului 1900*, Craiova, Samitca, 1901, p. 10.

²¹ Ulterior, Regulamentul Legii pentru servitori din 20 sept. 1892, trece Birourile de Servitori din orașe, mai puțin București, sub autoritatea și privegherea prefectilor de județe. Cf. C. Hamangiu, *op. cit.*, pp. 1016–1017.

va avea un livret (condicuță de serviciu) eliberat de Biroul de Servitori, contra unei taxe de trei lei.

Condicuțele sunt valabile trei ani și supuse la viza Poliției în fiecare an, pentru care va plăti un leu. Atât la intrarea, cât și la ieșirea servitorului de la stăpân, Biroul de Servitori trebuie să-i vizeze condicuța. Pe timpul serviciului, condicuța va rămâne în păstrarea stăpânului, însă la plecarea servitorului, stăpânul este obligat să o depună la comisariatul de Poliție sau o va preda imediat șefului biroului de Servitori. În vederea obținerii livretului, servitorul a cărui etate nu trebuia să fie mai mică de 15 ani, avea nevoie de acte de identitate precum și de un certificat de reședință și de moralitate.²²

Pentru a face față solicitărilor,

„Birourile de servitori vor fi totdeauna deschise, și chiar în zilele de sărbătoare, de la orele 8 până la 12 înainte de amiază și de la 2 până la 8 seară”. În plus, unul dintre funcționari „va sta în permanență în cancelaria biroului până la orele 10 seară, pentru a da informațiuni celor ce voesc să angajeze servitori sau servitorilor care voesc a se angaja la stăpân”.

De supravegherea efectivă a servitorilor se ocupă revizorul care verifică dacă toți servitorii posedă condicuțe, se asigură că la încheierea contractelor se înfățișează la Birou pentru aflarea unui nou angajament, se interesează îndeaproape asupra condițiilor de trai ale servitorilor fără stăpân, asupra anturajului lor „iar pe aceia pe care îi găsesc că trăesc o viață superioară mijloacelor lor de existență sau vițioși îi denunță agenților polițienesci”.

La rândul său, șeful Biroului cercetează reclamațiile împotriva servitorului, întocmește un proces-verbal de constatare a faptelor și trece în condicuța respectivului pedepsele primite și motivul lor. Dacă servitorul avea o purtare rea și vicioasă ori dacă strângea multe amenzi pe parcursul unui an, condicuța îi era ridicată, iar el era trimis la ultimul său domiciliu, în timp ce servitorii străini riscau expulzarea din țară.

În Craiova, la începutul secolului al XX-lea, scade simțitor numărul servitoarelor. Două sunt motivele, după cum aflăm din raportul întocmit în 1912 de Ion Florescu, șeful Biroului Central de Servitori, primul ține de politica adoptată de monarhia austro-ungară: „Întreaga Românie se alimenta în cea mai mare parte cu servitoare ce veneau din Transilvania, astăzi nu le mai dă voie spre a intra în țară”²³. Dacă întâmplător trece vreuna granița, este nevoită să se prezinte la consulul respectiv pentru viza pașaportului. Consulul dictează condițiile de angajare, de cele mai multe ori, inacceptabile atât pentru servitoare, cât și pentru stăpân.

De exemplu, stăpânul poartă responsabilitatea „chiar de faptele incorecte ce servitoarea ar comite”. Cu asemenea reguli, nu este de mirare că angajările bat pasul pe loc. „Atunci, biroul și însuși familiile caută o nouă recrutare și aceasta din locatarii aflători în oraș și din acei veniți dupe la țară și lipsiți de mijloace”²⁴.

²² *Ibidem*, p. 1011.

²³ SJAN Dolj, fond Primăria Craiova, Serviciul Administrativ, dosar 65/1912, pp. 40–41.

²⁴ *Ibidem*.

Dar și aici problemele nu întârzie să apară. La puțin timp după intrarea în serviciul stăpânilor, servitoarea se satură să mai fie servitoare și dorește să devină prostituată. Cu amărăciune, Florescu notează:

Așa de exemplu, o fată în casă, o femeie de tot serviciu fie chiar bucătăreasă, după ce s-a depus o muncă absolută de familia unde este angajată pentru prima oară, spre a o învăța, și după ce a îmbrăcat-o, voind a o avea curată, să naște întrânsa râvna de a fi cocotă – lucru zis și făptuit – să prezintă la serviciul sanitar comunal și imediat a obținut un mic carnet prin ajutorul posibil al agenților sanitari și în puterea acestuia să declare independentă, exercitând meseria de cocotă...Astăzi chiar servitoarele Caterina D. Ion, o bună servitoare are procurat anexatul carnet de prostituată, Mița Constantinescu, asemenea, carnetul cu no. 16, apoi, din toate prostituatele existente, 3 din 4 părți au fost servitoare²⁵.

Pentru a pune „barieră destrăbălării actuale iar populația să nu mai sufere lipsă de servitori”, Biroul propune „ca nici o femeie să nu mai fie înscrisă în rândurile prostituatelor până ce nu va prezenta dovada biroului de servitori că nu a fost niciodată înscrisă servitoare”²⁶.

Situația reală era mult mai complexă. Nici servitoarele care rămâneau la la stăpân nu străluceau la capitolul bune moravuri. În 1913, Leana, fată în casă, în strada Gării nr. 80, reușește să-i îmbolnăvească de blenoragie pe soldații din Regimentul I Artilerie²⁷. Nici autoritățile și nici stăpânii n-au luat nici o măsură în privința respectivei femei. Un an mai târziu, Leana răspândește boli grave în rândul militarilor. Astfel, comandantul regimentului îl înștiințează pe primarul Romanescu că soldatul Geamănă Ilie a fost găsit „bolnav de ulcer veneric de la o servitoare care se numește Elena și domiciliază pe strada Gărei”²⁸.

Procentul celor bolnave este îngrijorător, ajungând la circa 30%. Un raport menționează că din zece cântărețe și servitoare, trei sunt atinse de maladii venerice. Pentru prevenirea lor, medicul șef al Craiovei solicită edilului „a da ordinele necesare ca toate servitoarele care se angajează în oraș să fie prealabil examinate în vederea maladiilor venerice sau a altor maladii contagioase”²⁹.

Constatările autorităților ale medicilor asupra acestui fenomen denotă deja gravitatea sa și atrag, inevitabil, întrebări de genul: „Unde se prostituează servitoarele?”

În locuința stăpânilor este prea riscant, pot fi ușor depistate și există riscul pierderii imediate a slujbei, iar camera de hotel este, de multe ori, o cheltuială prea costisitoare pentru clienți. În aceste condiții „gangurile sau curțile mai mari întunecoase”³⁰ devin locurile predilecte pentru o partidă de amor tarifat.

---

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, dosar 68/1913, f. 1.

²⁸ *Ibidem*, dosar 157/1914, f. 13.

²⁹ *Ibidem*, dosar 144/1908, f. 18.

³⁰ *Ibidem*.

Altele trăiesc cu stăpânii în schimbul unor mici favoruri ori sume de bani. Iată, de exemplu, povestea Eleonorei Placid, copil orfan, găsit pe stradă și crescut în zilele craiovene. În 1900, la vârsta de 25 de ani,

„a intrat ca servitoare la evreul Isi Ergas din str. Știrbei Vodă 34, care aflându-se atunci în divorț cu soția sa a legat cu sus numita relații și pentru a nu fi prins de soție a făcut un act la judecătoria ocol 6 București prin care recunoaște că femeia Eleonora e angajată cu 50 lei lunar și în acest act se mai notează că a adus cu ea o mulțime de lucruri de mobilă și un ceas cu lanț de aur, cercei și inele”³¹.

Ergas, trimis în Craiova de firma Schwartz & Mendelsohn pentru afaceri, pleacă după un an, fără să-i plătească salariul și fără să-i înapoieze bunurile Eleonorei. În 1907, nefericita fiind „atinsă de alienare, a fost internată în ospiciul Mărcuța”³² unde, cerându-i-se să plătească tratamentul, a arătat actele doveditoare de banii și bunurile ce-i datora fostul stăpân și amant. În ciuda cercetărilor efectuate de poliție, Ergas este de negăsit, singurul indiciu fiind existența unui frate al acestuia, hăinar pe strada Șelari din București.

Nici atunci când lucrează în instituțiile publice servitoarele nu-și leapădă nărvul. În 1886, un scandal³³ uriaș zguduie Spitalul Filantropia din Craiova. Servitoarea Zinca Matei Marcu reclamă medicului șef al Spitalului „că a fost chemată în camera doctorului Atanasescu pentru a o întrebuința”. În anchetarea cazului se implică Primăria și inspectorul sanitar al regiunii. În fața comisiei, servitoarea jură pe Sfânta Cruce că a spus adevărul. Cercetările se extind și asupra altor infirmiere și servitoare care confirmă declarațiile Zincăi. Infirmiera Anica Tănăsescu, de la Salonul I de femei, afirmă „că atât fostei servitoare, anume Alexandrina Popescu de la salonul de copii și fete precum și servitoarei Zinca Matei Marcu le împrumuta cămăși curate și pantaloni de se premeneau și se duceau în casă la Dl. Dr. Atanasescu”. Servitoarea Ana Mateși arată că, doctorul a băgat-o pe Zinca în casă la D-lui ca să profite de dânsa „și ea i-a zis că este plină de boli, atunci i-a dat drumul zicându-i să nu spue la nimeni că o s-o caute D-lui și o s-o facă bine”.

Ancheta se extinde, fiind interogați până și pacienții, copiii și fetele bolnave, de la salonul unde lucrase Zinca care știau „că această servitoare a fost la doctor în casă și i-a dat 2 țigări pe care le-au văzut și ei”. Pe măsură ce ancheta înaintează, se înmulțesc și acuzațiile. O fostă infirmieră a spitalului, Marița Niță Manda, povestește că pe când se afla în serviciu, „a fost chemată de către dr. Atanasescu în camera D-sale voind a o întrebuința, dânsa i-a spus că nu este curată, a liberat-o atunci numai cu condiție ca să se curețe și pe urmă să se întoarcă la dânsul în casă”; în timp ce infirmiera Frosina Manolache declară sub jurământ că doctorul „pe toate servitoarele cele tinere le-au chemat în casă la D-lui și le-au întrebuințat”. Cazul

³¹ *Ibidem*, dosar 25/1908, f. 46–47.

³² *Ibidem*.

³³ *Doctorul Asachi și susținătorii lui*, București, Tipo-Litografia Eduard Wiegand, 1889, pp. 22–36.

devine de notorietate, mai ales când se află că doctorul acuzat făcea dese schimbări ale personalului inferior (angajari și concedieri) și dispusese „ca să nu se mai primească funcționari inferiori căsătoriți”. Deoarece comisia „dă crezământ celor zise de servitoarea reclamantă”, în curând, sosește Decretul regal (nr. 3164) prin care dr. I. Atanasescu este dat afară din postul de medic secundar. Nu rămâne însă pe drumuri și, la scurtă vreme, îl vedem printre profesorii de la Pensionatul Central de Fete unde numai morală nu poate inspira elevelor.

Notorietatea rețelilor apucături pe care o dobândește categoria servitorilor de-a lungul timpului determină autoritățile să ia o serie de măsuri, în interesul sănătății publice. Așa, de pildă, ordonanța Primăriei Craiova din 24 iunie 1943 urmărea să prevină bolile contagioase, bolile de piele și venerice răspândite de personalul de serviciu angajat de particulari și instituții. În acest sens, generalul Popescu, edilul orașului, avea să dispună adoptarea unor măsuri speciale:

Art. 1. Instituțiile de stat, particulare, întreprinderile comerciale și industriale precum și particularii vor angaja personalul de serviciu numai pe baza unei fișe de sănătate eliberată de Serviciul Sanitar al orașului.

Art. 2. Personalul de serviciu este obligat să facă baie săptămânal la Băile Comunale sau la Azilul Bârzan, notându-se aceasta în carnetul tip. Serviciul Sanitar și dacă va fi nevoie și împreună cu Poliția vor face razii la domiciliu personalului de serviciu angajat cu ziua sau cu luna spre a se verifica starea sanitară și verifica adevărată ocupație, pentru a se vedea dacă nu se practică prostituția clandestină. Femeile găsite practicând prostituția clandestină vor fi obligate să-și scoată carnet de prostituată și li se va aplica o amendă de la 500–3000 lei. Cele găsite bolnave vor fi internate în spital și vor fi trimise în judecată conform prevederilor art. 376 și 377 din Codul Penal³⁴.

În 16 iulie 1943, o nouă ordonanță trimitea la muncă toate „elementele parazitare” care își făceau veacul prin oraș. Deoarece în Craiova – constată primarul – pe străzi, în localuri publice, în parcuri, în piețe publice și în special în Piața Centrală se găsesc persoane valide, de ambele sexe, prevăzute chiar cu diferite unelte, care nu prestează nici o muncă, ordonăm:

Art.1. Toate persoanele, bărbați și femei, ca: servitori sau servitoare, muncitori la domiciliu, hamali, lucrători cu ziua, lucrători ocazionali etc. care caută de lucru sunt obligați să se adreseze Oficiului Public de plasare pentru găsirea de plasament.

Art. 2. Toți cei din categoriile de mai sus, care în zilele de lucru vor fi găsiți fără nici o ocupație în piețele publice, pe străzi, în cârciumi, parcuri sau în alte locuri sub pretextul că așteaptă să contracteze vreun angajament pentru lucru, sau să găsească de lucru ocazional, vor fi ridicați de forța publică și trimiși în tabere sau colonii de muncă.

Art. 3. Contravenienții se vor pedepsi cu închisoare de la 6 luni la 1 an, după cum prevede art. 22 din Legea pentru organizarea muncii naționale³⁵.

În curând, un nou obicei își face loc în societatea românească. Potrivit medicilor: „Știm că burghezia cea stăpână pe avere a găsit soluția care îndepărtează

³⁴ Primăria Craiova, ordonanța nr. 24/1943.

³⁵ Primăria Craiova, ordonanța din 16 iulie 1943.

odraslele lor masculine de la prostituție. Fetele tinere angajate ca servitoare servesc ca *receptacula seminis* ale odraslelor lor masculine aprinse de Eros³⁶.

Departate de a fi un exemplu, clerul ține pasul cu moravurile lumii laice. Un judecător de ocol din Gorj, reproșează Bisericii faptul că o treime din servitorii ei trăiesc în concubinaj „mască, de obicei, cu condicuță de servitoare”. Dintre preoți se remarcă cei rămași văduvi, cărora canoanelor bisericești le interzic să se recăsătorească.

An de an, crește semnificativ procentul servitoarelor care-și vând trupul. În 1937, surse autorizate apreciau că: „Cea mai mare parte dintr-o categorie anumită de femei cu serviciul în orașe practică acest *amor...liber* sub forme cele mai adesea de prostituție clandestină. În aceste femei se află izvorul cel mai frecvent al bolilor venerice³⁷”.

Desigur, există printre ele și femei cinstite care nu numai că resping avansurile seducătorilor de ocazie, dar se și răzbună pe aceștia. În 1910, măcelarul Petre Mutoceanu află pe pielea lui, după ce încercase să acosteze două servitoare întâlnite pe stradă: „Și cum amândouă i s-au părut drăguțe, a încercat să glumească cu ele, doar s-o prinde. Fetele însă l-au luat la bătae, spăgându-i capul”.

Documentele epocii înregistrează și numeroase aspecte tragice. Lipsite de educație, cu un psihic labil, ușor de manevrat și influențat, servitoarele recurg la măsuri extreme atunci când le cuprinde disperarea.

O statistică din anii 1930 le plasează pe locul al treilea, în rândul celor care își pun capăt zilelor. Se sinucid atunci când foamea și mizeria le încolțește, sunt abandonate de soți sau de amanți. Drame fără număr se consumă zilnic, înregistrate sec, în niște evidențe oficiale.

În 1909, la Craiova, servitoarea locotenentului Popescu din str. 14 martie, „în urma unei certe avută cu amantul ei, a încercat să se sinucidă, bând o cantitate de spirt denaturat. Ea a fost trimisă în cura Spitalului Central³⁸”.

Alteori, sunt condamnate la ani grei de temniță pentru fapte îngrozitoare, cum ar fi pruncuciderea. Deoarece stăpânii le dau afară când rămân însărcinate și nu le angajează cu copii, într-o clipă de nebunie, ele își omoară odraslele. Între 1929–1934, veniseră în Penitenciarul de femei de la Mislea, 49 de deținute pentru crime de pruncucidere și 27 pentru provocare de avort.

Într-o conferință ținută la Craiova, directoarea închisorii, Eugenia Economu, sublinia că:

La crimele de pruncucidere, din 49 crime, 40 sunt comise din cauza mizeriei, din cauza că nu erau permise la stăpân cu copil mic și nevoite să vagabondeze zile întregi nemâncate și desbrăcate, iar ele într-un moment de deprimare i-au ucis, spre a-i scăpa și pe ei și pe ele de chinurile foamei și ale mizeriei.

³⁶ *Prostituția și castitatea bărbatului*, în Revista „Medicul nostru”, nr. 10 din 15 aprilie 1937, p. 11.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Ziarul „Timpul”, organ conservator, anul II, nr. 10 din 19 martie 1909, p. 3.

Nu-i secret pentru nimeni azi, că societățile de binefacere, leagănele pentru copii abandonati, din lipsă de fonduri, nu mai pot primi nici unul din acești nenorociți, desmoșteniți ai soartei.

Restul de 9 cazuri de pruncucideri sunt datorite la femei de toate categoriile și în special la tinerele fete ademenite, care au făcut crime sub apăsarea sentimentelor de pudoare și rușine, a prejudecății sociale de azi, de a fi supuse blamului și disprețului public, când ai un copil bastard.

Sunt demne de ironizat și de biciuit aceste prejudecăți simpliste, care în țările civilizate au dispărut și care *la noi* împing la crime, crime săvârșite pentru a ascunde fructul unei greșeli a tinereței, pe care toată lumea, mai ales bărbații care le provoacă, le înțeleg, *dar nimeni nu le iartă*³⁹.

Într-adevăr, de ocară de a fi bastardul unei servitoare nu scapă nici profesorul C.D. Fortunescu. Apropiat al cercurilor politice de dreapta, scrisese un articol în revista „Sfarmă Piatră” împotriva ministrului liberal dr. C. Angelescu. Ca la un semnal, ziarele liberale din Craiova încep să-l denigreze: „Cine este pigmeul care îndrăznește să jighească pe dr. Angelescu? O servitoare necăjită și nefericită naște în ulița cu felinare roșii din Dorobăntie un copil din flori: Nicolae, înscris la oficiul stării civile Nicolae Dobrescu, fiu al servitoarei Anica Dobrescu, devine mai târziu, tot după actele Stării Civile, Constantin Fortunescu, fiu al Iosefinei Heinrich și al lui D.S. Fortunescu”⁴⁰. Un exemplu elocvent al stigmatului atașat acestei categorii sociale, care poate deveni, în acest caz, un argument politizat într-o încercare de discreditare.

---

³⁹ Eugenia Economu, *Femeile delincvente și viața lor în închisoare*, București, Tipografia Ziarului „Universul”, 1939, pp. 37–38.

⁴⁰ *Fenomenul N. Dobrescu, zis C.D. Fortunescu*, în: ziarul „Curierul Olteniei”, anul 46, nr. 1886 din 1937, pp. 1–2.

